



Соціальна політика для інклюзивного відновлення в Україні

1 липня 2022 р.

Резюме стислого викладу питань політики

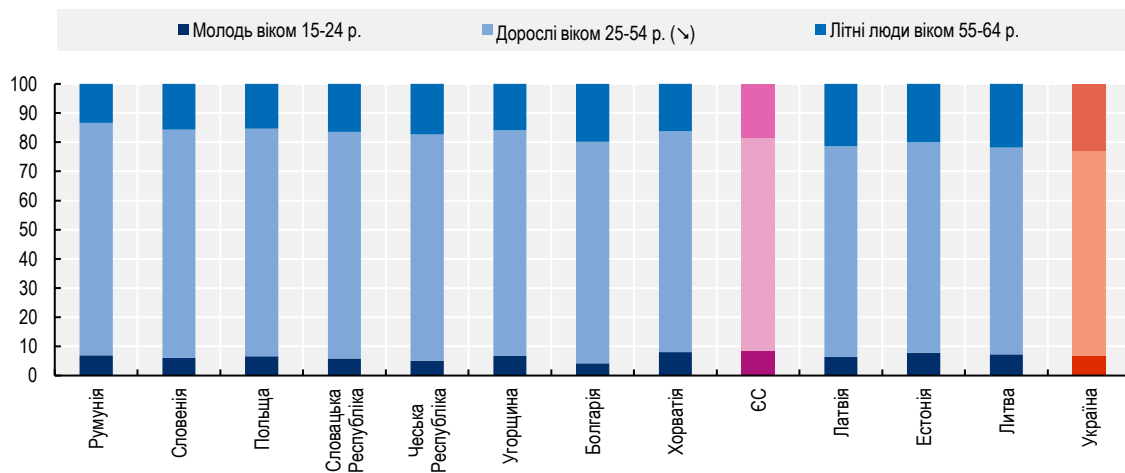
- До настання зими необхідно вжити суттєвих заходів для задоволення нагальних потреб вразливих осіб і груп, а також малих підприємств, які постраждали від широкомасштабної агресії Росії. Вони поміж іншого включають реконструкцію критично важливих активів для забезпечення адекватного житла та загальнодоступних основних послуг належної якості.
- Хоча шлях до інклюзивного відновлення вимагає негайних дій, Україні потрібні комплексні соціальні стратегії та стратегії зайнятості для задоволення довгострокових потреб найбільш уразливих громадян.
- Важливі середньострокові та довгострокові проблеми зайнятості та соціальні пріоритети, які існували навіть до вторгнення, повинні також бути розглянуті в контексті війни та реконструкції. Україна вже стикалася з проблемами, пов'язаними з молоддю, яка не була працевлаштована, не здобувала освіти чи фахову підготовку (NEETs), значною часткою неофіційного та незадекларованого працевлаштування, а також внутрішньо переміщеними особами, які мали слабкий зв'язок із державною службою зайнятості.
- Також Україна була у розпалі швидкого демографічного переходу, коли населення працездатного віку зменшувалося через низький рівень народжуваності та високий міграційний відтік. Демографічні перспективи значною мірою залежатимуть від здатності повернутися тих, хто покинув країну під час війни, – особливо дорослих дітородного віку та дітей.
- Війна погіршує і без того невігідне становище дітей, жінок, людей похилого віку, а також людей з обмеженими можливостями. Багато осіб у цих групах були надзвичайно вразливими ще до війни.
- Україна також зіткнеться з необхідністю допомогти своїм громадянам упоратися з перенесеним травматичним досвідом та симптомами, пов'язаними з тривогою, щоб уникнути їх перетворення на серйозні довгострокові психічні розлади.

Передумови та ключові питання

До розпочатої Росією війни проти України країна переживала швидкий демографічний перехід. Близько 25% населення складають громадяни віку 60 років і старше (що у 2021 році є пенсійним віком). Таким чином співвідношення людей похилого віку (60+) до людей працездатного віку (16-59 років) становить понад 40% і є вищим, ніж у більшості країн ОЕСР (Рисунок 1). Це поєднується з низьким рівнем народжуваності та високим рівнем міграції з метою працевлаштування за кордоном. Коефіцієнт утриманців пенсіонерів був вищим і становив понад 45% через ранній вихід на пенсію, а також пенсії по інвалідності та у зв'язку з втратою годувальника. Близько 80% самотніх українців похилого віку, переважно жінки, живуть за офіційною межею бідності, а 90% пенсіонерів не можуть оплатити навіть елементарні медичні потреби, незважаючи на наявність у середньому близько п'яти хронічних захворювань. Крім того, війна погіршує становище жінок із зайнятстю, штовхаючи їх у неформальний сектор і посилюючи ризики бідності. За оцінками Міжнародної організації з міграції, 64% дорослого внутрішньо переміщеного населення становлять жінки.

Рисунок 1. В Україні літні працівники становлять порівняно велику частку робочої сили

Склад робочої сили в Україні та окремих країнах ЄС за віковими групами, у відсотках до загальної робочої сили



Джерело: ILOSTAT для України на основі Дослідження робочої сили та Eurostat для країн ЄС

Крім того, Україні слід вирішити проблему зростання поширеності інвалідності та дитячої бідності. Перед війною в Україні було 2,7 мільйона людей з інвалідністю або 6% населення. Швидше за все це нижня оцінка, яка включала лише людей із серйозними вадами та виключала багатьох із психічними захворюваннями. Відколи Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права людей з інвалідністю (2009 р.), інклюзивність та доступність знаходиться на порядку денному політики. Дитяча бідність також була великою проблемою, оскільки третина сімей з дітьми зазнавала матеріальних злиднів. Україна є однією з найбільших у Європі за кількістю дітей, які перебувають в інтернатних закладах. Подібним чином інституційний догляд за дітьми з обмеженими можливостями є більш поширеним, ніж у більшості країн ОЕСР, і лише меншість відвідує звичайні школи.

Таким чином, для України буде критично важливо запобігти перетворенню травматичного досвіду війни та симптомів, пов'язаних із тривогою, у серйозні довгострокові психічні

розлади. Жажливі та травматичні наслідки війни, яка зараз триває, доповнюють шрами довготривалого конфлікту на сході України та криза COVID-19. Згідно з результатами загальнонаціонального опитування, проведеного Робертсом та його колегами, у 2016 році 32% внутрішньо переміщених осіб в Україні переживали посттравматичний стресовий розлад, а 22% – депресію (Робертс та інші, 2019^[1]). В дослідженнях ОЕСР задокументовано зростання поширеності проблем психічного здоров'я в усіх країнах під час кризи COVID-19, особливо серед осіб, яким загрожує втрата роботи або фінансова незахищеність, і молоді.

Рівень безробіття, який становив близько 9% у 2021 році, приховував проблеми з молоддю, яка не була працевлаштована, не здобувала освіти чи фахову підготовку (NEETs), значною часткою неофіційного та незадекларованого працевлаштування, а також внутрішньо переміщеними особами, які мало пов'язані з державною службою зайнятості (PES). За останні роки погіршилися показники зайнятості молоді, жінок і жителів сільської місцевості. Поширеною була проблема невідповідності кваліфікації, особливо серед молодих працівників. Перед війною Українська державна служба зайнятості (ДСЗ) – велике агентство з 500 офісами та 9000 співробітниками – скорочувало адміністративні завдання та збільшувало ресурси з консультування щодо працевлаштування, щоб зосередитися на тих, хто потребує додаткової підтримки або стикається з численними перешкодами.

Сектор малих і середніх підприємств (МСП) становив 63% зайнятих у бізнесі до війни та майже 50% доданої вартості в приватному секторі. Незважаючи на територіальні втрати, понесені за останні вісім років, і труднощі із залученням іноземних інвестицій, нещодавнє минуле продемонструвало бажане розширення ІКТ і роботу з модернізації сільського господарства, чому сприяли значні інвестиції в логістику та інфраструктуру. Посилення диверсифікації виробництва матиме вирішальне значення для відновлення і вимагатиме відповідного розвитку навичок.

Україна почала реалізацію амбітної програми електронного урядування ще до війни. Реформа ДСЗ включала нові електронні послуги, які дозволили шукачам роботи та роботодавцям створювати онлайн-акаунти для полегшення взаємодії шукачів роботи як з ДСЗ, так і з роботодавцями, а також веб-платформи для професійної орієнтації та розвитку. Що стосується соціальних послуг, то Мінсоцполітики презентувало «Стратегію цифрової трансформації соціальної сфери» у 2020 році. Метою було створення єдиної інформаційної системи надавачів та отримувачів соціальних послуг і виплат.

Якими є наслідки?

Війна вже завдала нищівних економічних і соціальних збитків Україні. За оцінками, було втрачено 4,8 мільйона робочих місць, приблизно 30% довоєнної зайнятості. Подальша військова ескалація може призвести до збільшення кількості втрачених робочих місць приблизно до семи мільйонів. З 5,2 мільйона біженців, які були вимушено переміщені через війну і зараз перебувають за межами України, близько 1,2 мільйона, за оцінками, раніше працювали. Дві третини з них мають вищу освіту, а половина була зайнята у висококваліфікованих професіях. Масштабні пошкодження інфраструктури, порушення ланцюгів постачання та перебої в судноплаванні Чорним морем змусили українські підприємства припинити діяльність або переїхати подалі від зон бойових дій. Деякі до половини підприємств в Україні припинили роботу. У травні 2022 року ДСЗ та Мінекономіки підписали угоду про співпрацю з п'ятьма найбільшими сайтами з працевлаштування для створення єдиної бази вакансій. Ця ініціатива спрямована на підтримку швидкого повернення до попереднього рівня зайнятості одразу ж після відновлення економічної діяльності.

У деяких регіонах і містах надання допомоги найбільш уразливим верствам населення стало неможливим через повне або часткове знищення шкіл, лікарень і спеціалізованих центрів для дітей, людей похилого віку та людей з обмеженими можливостями. Перші 100 днів війни

призвели до переміщення трьох мільйонів дітей усередині країни та понад 2,2 мільйона до країн, які приймають біженців, що становить майже дві третини загальної кількості дітей країни. Переміщені діти дуже часто піддаються розлученню зі своїми сім'ями, експлуатації та торгівлі людьми. Важливо тримати дітей якомога ближче до дому. В нинішніх умовах можливості давати освіту тим, хто залишився, серйозно обмежені. Зменшення кількості соціальних працівників та їх обмежена мобільність особливо шкодить людям похилого віку, які складають дві третини осіб, що залишилися в зоні бойових дій чи на окупованих територіях. Люди з обмеженими можливостями стикаються з додатковими проблемами. Будучи менш мобільними чи незалежними, багато з них мають труднощі з доступом до безпечних притулків, доступ до їжі, води та санітарних умов також знаходиться під загрозою. Місцеві НУО повідомили, що багато людей з обмеженими можливостями не змогли втекти ні в межах України, ні за її межами.

Перебої в роботі бізнесу та втрата робочих місць призвели до різкого зменшення соціальних внесків. Лише 36% осіб працездатного віку (від 15 до 64 років) фактично сплачували внески у 2021 році. Проте війна ще більше посилила тиск на соціальні фонди. Пенсії все ще потрібно виплачувати, а кількість людей, які потребують соціальної підтримки, різко зросла. Зростання рівня інфляції посилює ризики бідності серед пенсіонерів.

Попередні дані вказують на драматичний вплив на психічне здоров'я. За повідомленнями, у березні 2022 року відчуття депресії та нервозності охопили дві третини населення, що на 20 процентних пунктів більше, ніж у січні. ВООЗ також повідомила, що найпоширенішим запитом до медичних працівників є «як впоратися з безсонням, тривогою, горем і психологічним болем». У таких ситуаціях психологічна підтримка та психотерапевтичне лікування стають рятувальними. Інформація про масові вбивства мирних жителів, як у Бучі, призведе до загальнонаціональної травми. Системи охорони психічного здоров'я в суспільстві, ймовірно, будуть перевантажені. Більше того, ті, хто міг би надати психологічну допомогу, також є постраждалими, а існуючі раніше структури зникли.

Які перспективи?

У міру просування у вирішенні негайних викликів важливо підтримувати рівень зайнятості населення, щоб зменшити економічні та соціальні втрати війни та забезпечити швидше відновлення в майбутньому. Поточний етап має включати реконструкцію критично важливих активів, послуг та інфраструктури, які забезпечують загальний доступ до основних послуг; підтримку засобів до існування або соціальний захист постраждалого населення; та заходи безпеки для розмінування та вилучення військової вибухівки, що не розірвалася. Цей етап має відбутися до настання зими і значною мірою залежатиме від отримання належного міжнародного грантового фінансування, включаючи Офіційну допомогу у розвитку від членів ОЕСР. Якщо дозволять ресурси, поточна програма релокації, спрямована на захист існуючих промислових потужностей шляхом переміщення бізнесу в безпечні регіони, також повинна продовжуватися на початковому етапі. У майбутньому слід розглянути стимули до працевлаштування, які допомагатимуть фірмам у поверненні роботи працівникам – наприклад, цільові субсидії, які підтримуватимуть життєздатні фірми у освоєнні робочої сили перед обличчям короткострокових фінансових труднощів. Надання грошових стимулів приватним компаніям для створення робочих місць буде ключовим інструментом політики та може фінансуватися за рахунок коштів на реконструкцію. Цільові субсидовані державою програми страхування для захисту бізнесу від ризику воєнних руйнувань також можуть пом'якшити ситуацію невизначеності і заохотити приватні інвестиції, у тому числі з-за кордону. У міру того, як умови покращаться та дозволять таку можливість, приватні страховики поступово будуть набирати обертів. Програми Twinning між іноземними та місцевими підприємствами можуть сприяти створенню робочих місць і передачі технологій, а також сприяти поверненню українців з-за кордону та використанню їхніх навичок. Спрощення та оцифрування процедур реєстрації бізнесу, що супроводжується навчанням підприємництва і легшим доступом до кредитів, може сприяти

створенню підприємств. Соціальну економіку (наприклад, асоціації, кооперативи та соціальні підприємства) можна було б використовувати для створення робочих місць і сприяння добробуту, як це було в багатьох країнах під час COVID-19.

В економіці відбуватимуться великі структурні зміни у міру того, як коригуватиметься структура промисловості та затребувані робочі навички, необхідні для підтримки відновлення. Життєво важливим буде швидке відновлення підтримки служб ДСЗ з консультування щодо працевлаштування та підбору робочих місць, особливо в будівництві та допоміжних галузях. Адаптивна професійна освіта та підготовка (VET) і ширші навчальні програми озброять людей навичками, необхідними для управління процесом реконструкції. Важливою буде ефективна інтеграція служб зайнятості зі службами охорони здоров'я, житлового фонду та іншими соціальними службами, щоб задовольнити складний спектр потреб шукачів роботи, зокрема найбільш уразливих. Тим часом програми підтримки, визнання та вдосконалення навичок біженців у країнах призначення будуть важливими для того, щоб забезпечити людям підтримку, необхідну для того, щоб вони могли докластись до відновлення України після свого повернення. Реагування на попередні кризи показало, що системи професійно-технічної освіти можуть залучати учнів-біженців без шкоди для якості надання послуг.

Необхідно докласти зусиль для забезпечення якісних послуг для груп, які найбільше постраждали від довгострокових наслідків війни. Розвиток служб для дітей в рамках громади стане важливим кроком, що дозволить запропонувати альтернативу інституційному догляду. Міждержавне усиновлення може бути частиною відповіді на питання дітей-сиріт, але існує невідкладна потреба у реформуванні системи усиновлення, яка дозволить привести українську систему у відповідність до Гаазької конвенції та запобігти продажу та викраденню дітей. Гуманітарні заходи, які включатимуть людей з обмеженими можливостями, необхідні для забезпечення доступу до основних послуг, сприяння евакуації та допомоги постраждалим під час конфлікту з протезуванням та реабілітацією. Для зниження рівня бідності у середньостроковій перспективі пріоритетним має бути інтенсивніше залучення людей з інвалідністю в суспільстві та на ринку праці за допомогою заходів, розроблених разом із спільнотою людей з інвалідністю та враховуючих різноманітні потреби людей. Крім того, обов'язковою є інтеграція гендерних питань у всі сфери національної політики. Забезпечення повного використання талантів, професійних і підприємницьких навичок жінок під час відновлення забезпечить інклюзивний і більш потужний економічний, соціальний і політичний розвиток. У грудні 2020 року Україна приєдналася до Міжнародної коаліції рівної оплати праці (EPIC), принципи якої стануть відповідним керівництвом для підтримки соціального відновлення.

Коли економіка відновиться, внески в обов'язкову пенсійну схему, залежну від заробітку, покращать пенсійні перспективи. Оскільки 60 років є низьким віком для виходу на пенсію в міжнародному порівнянні, пенсійний вік потрібно буде поступово підвищувати, щоб забезпечити вищі пенсії, причому підвищення буде пов'язане зі змінами очікуваної тривалості життя. У найближчій перспективі життєво важливо забезпечити виплату та отримання мінімальної пенсії. Мінімальна пенсія, яка у 2020 році становитиме близько 22% від середнього заробітку, має бути підвищена з огляду на інфляційний тиск і повинна бути принаймні еквівалентною прожитковому мінімуму (28% від середнього заробітку). Громадські установи та заклади догляду за літніми людьми, включно з геріатричними службами, необхідно буде відновити та модернізувати. Крім того, необхідно буде розширити послуги домашнього догляду за літніми людьми. Посилення практики медичних оглядів і більш широке застосування профілактичних ліків допоможуть скоротити довгострокові витрати на лікування. Фінансова підтримка через ваучери на харчування та кошики першої необхідності може бути надана тим, хто перебуває за межею бідності. Університети третього віку можуть виступати в якості координаційних центрів, пропонуючи, серед іншого, курси про психічне благополуччя.

Україна може скористатися досвідом країн ОЕСР, щоб подолати психологічний вплив війни та запобігти довгостроковим наслідкам для психічного здоров'я населення. По-перше, важливо, щоб люди отримували психіатричну допомогу, оскільки велика кількість незадоволених потреб може призвести до високих довгострокових витрат для суспільства. Ця проблема вимагає негайного реагування, яке враховуватиме всеосяжний характер травм і сприятиме стійкості громади (наприклад, через сусідські групи обговорення і підтримку однолітків) і кращому доступу до екстреної підтримки. По-друге, важливо визнати широкий спектр зацікавлених сторін з різних секторів, які повинні бути залучені до встановлення потреб психічного здоров'я та реагування на них. Це можуть бути працівники у справах молоді, вчителі, лідери громад, соціальні працівники, консультанти з питань зайнятості, лікарі загальної практики та фармацевти. По-третє, допомога має бути спрямована на соціальні потреби, потреби у сфері охорони здоров'я, працевлаштування та інші потреби одночасно з наданням доступу до послуг охорони психічного здоров'я.

Україна може вчитися на кращому міжнародному досвіді цифровізації працевлаштування та соціальних послуг, спираючись на довоєнний прогрес. Інвестиції в цифрові служби зайнятості забезпечать ефективність з точки зору масштабу та швидкості, оскільки послуги не обмежені географічно і можуть швидко охопити більше людей, у тому числі за кордоном. Крім того, незважаючи на те, що після війни будуть обмежені ресурси, створення онлайн-каналів самообслуговування допоможе пом'якшити цю проблему. Подальші інвестиції в інструменти для сприяння швидкому підбору шукачів роботи до секторів, які потребують працівників, у тому числі для сприяння реконструкції, також виявляться життєво важливими на етапі відновлення. Крім того, важливою буде співпраця ДСЗ зі своїми партнерами у сфері соціальних і медичних послуг, щоб забезпечити надання цілісної та комплексної підтримки тим, хто її потребує.

Ключові міркування для політиків

- В короткостроковій перспективі життєво важливою для України буде реконструкція критичних активів (наприклад, належне житло та доступ до якісних базових послуг; підтримка засобів існування та соціальний захист тих, хто безпосередньо постраждав від війни); та здійснення заходів безпеки, включаючи розмінування та вилучення військових вибухівок, що не розірвалися. Підтримка існуючого рівня зайнятості зменшить безпосередні економічні та соціальні витрати війни та дозволить швидше відновити рівень зайнятості у майбутньому. Залежно від ходу війни, цей етап має відбутися до настання зими – і в основному залежатиме від отримання належного міжнародного грантового фінансування, включаючи офіційну допомогу у розвитку від членів ОЕСР.
- У майбутньому надання грошових стимулів приватним компаніям для створення робочих місць буде ключовим інструментом політики та може фінансуватися за рахунок коштів на реконструкцію. Треба буде у стислі терміни повторно ініціалізувати консультування та підбір робочих місць, а також запровадити адаптивні навчальні програми, щоб підтримати перебудову в умовах змін необхідних трудових навичок і на шляху до все більш диверсифікованої структури виробництва. Інтеграція служб зайнятості з медичними, житловими та іншими соціальними службами допоможе задовольнити складні потреби найбільш уразливих верств населення. З цією метою Україна може вчитися на кращому міжнародному досвіді цифровізації сфери працевлаштування та соціальних послуг. Підтримка, визнання та вдосконалення навичок біженців у країнах призначення забезпечить людям підтримку, необхідну для того, щоб вони могли докластись до відновлення України після свого повернення.
- Необхідною буде робота зі захисту груп, які найбільше піддаються довгостроковим наслідкам війни – дітей, людей похилого віку, жінок та людей з обмеженими можливостями. На додаток до існуючих проблем, інфраструктура, що підтримує ці групи, була серйозно пошкоджена або повністю знищена в деяких регіонах і містах і потребує відновлення. Коли повернеться мир і економіка відновиться, внески відповідно до обов'язкової пенсійної схеми, пов'язаної з рівнем доходу, покращать пенсійні перспективи. Пенсійний вік необхідно буде поступово підвищувати, щоб забезпечити вищі пенсії, пов'язуючи підвищення зі зміною очікуваної тривалості життя.
- Україні доведеться подолати психологічний вплив війни. На додаток до негайних, адаптованих реакцій, здатних враховувати поширену природу травм, важливо визнати широкий спектр зацікавлених сторін з різних секторів, які повинні бути залучені до запобігання проблемам та реагування на потреби психічного здоров'я. Це можуть бути працівники у справах молоді, вчителі, лідери громад, соціальні працівники, консультанти з питань зайнятості, лікарі загальної практики та фармацевти. Також допомога має бути спрямована на соціальні потреби, потреби у сфері охорони здоров'я, працевлаштування та інші потреби одночасно з наданням доступу до послуг охорони психічного здоров'я.

Додаткова література

- Бекер, Т. та ін. (2022), *План реконструкції України*, <https://cepr.org/sites/default/files/news/BlueprintReconstructionUkraine.pdf>.
- Бородчук Н. та Л. Черенк (2021), *Дитяча бідність та нерівність в Україні*, ЮНІСЕФ в Україні та Інститут демографії та соціальних досліджень імені Птухи НАН України, Київ.
- Кабінет Міністрів (2020), *«Підтримка малого та середнього бізнесу»*, <https://www.kmu.gov.ua/en/reformi/ekonomichne-zrostannya/supporting-small-and-medium-businesses>.
- Глобальний кластер захисту (2022), *Захист людей з інвалідністю в Україні*.
- Хуньяді М. (2021), *Україна: Цифровізація соціальної сфери, Східноєвропейська мережа соціальної політики*, <http://Eastern European Social Policy Network>.
- МОП (2022), *Інклюзивні ринки праці для створення робочих місць в Україні*, https://www.ilo.org/budapest/what-we-do/projects/WCMS_617840/lang--en/index.htm.
- МОП (2022), *Вплив кризи в Україні на сферу праці: початкові оцінки*, https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_844625/lang--en/index.htm.
- МОП (2022), *Перевернути супертанкер: реформування державних служб зайнятості в Україні*, https://www.ilo.org/budapest/whats-new/WCMS_836255/lang--en/index.htm.
- Інститут КШЕ (2022), Збитки, завдані інфраструктурі України. 8 червня, <https://kse.ua/russia-will-pay/>.
- Міністерство освіти і науки України (2022), *Огляд сучасного стану освіти і науки в Україні в умовах російської агресії (станом на 06 - 11 червня 2022 р.)*, МОН, Київ.
- ОЕСР (2022), *Права та підтримка українських біженців у приймаючих країнах*, Видавництво ОЕСР, Париж, <https://doi.org/10.1787/09beb886-en>
- ОЕСР (2022), *Як системи ПТО можуть підтримати Україну: уроки з реагування систем ПТО на минулі кризи*.
- ОЕСР (2022), *Криза COVID-19 в Україні*, <https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/COVID-19-CRISIS-IN-UKRAINE.pdf>.
- ОЕСР (2022), «Використання цифровізації в державних службах зайнятості для підтримання людьми зв'язку із робочими місцями», *Стислий виклад питань щодо політики активації*, Видавництво ОЕСР, Париж, https://www.oecd.org/els/emp/Harnessing_digitalisation_in_Public_Employment_Services_to_connect_people_with_jobs.pdf.
- ОЕСР (2021), *Короткий огляд пенсій 2021 р.: Показники ОЕСР та G20*, Видавництво ОЕСР, Париж, <https://doi.org/10.1787/ca401ebd-en>.
- ОЕСР (2021), «Політика активного ринку праці та COVID-19: (Воз)з'єднання людей із робочими місцями», *Огляд перспектив працевлаштування ОЕСР 2021 р.: Подолання кризи COVID-19 та відновлення після неї*, Видавництво ОЕСР, Париж, <https://doi.org/10.1787/0b6ad4a0-en>.
- ОЕСР (2021), *Новий орієнтир для систем психічного здоров'я: боротьба із соціальними та економічними витратами на психічне нездоров'я*, ОЕСР Дослідження політики у сфері охорони здоров'я, Видавництво ОЕСР, Париж, <https://doi.org/10.1787/4ed890f6-en>.
- ОЕСР (2021), *Чим здоровіший розум, тим гідніша робота: Від обізнаності до змін у комплексній політиці щодо психічного здоров'я, навичок і роботи*, Психічне здоров'я та робота, Видавництво ОЕСР, Париж, <https://doi.org/10.1787/a0815d0f-en>.
- ОЕСР (2020), *Індекс політики МСП: Східні країни-партнери 2020*.
- ОЕСР (2019), *Результати PISA (Програма міжнародної оцінки студентів) 2018 (том II): Де всі студенти можуть досягти успіху*, PISA, Видавництво ОЕСР, Париж,

<https://dx.doi.org/10.1787/b5fd1b8f-en>.

ОЕСР (очікується), *Інвалідність, робота та інтеграція: суворе включення в усі політики та практики*, Видавництво ОЕСР.

Відкриваємо двері для дітей Європи (2019), *Інформаційний бюлетень про країну – Україна 2018 р.*, <https://www.coe.int/t/commissioner/source/NAP/> (доступ з 15 червня 2022 р.).

Робертс Б. та ін. (2019), «Користування психіатричною допомогою внутрішньо переміщеними особами в Україні: результати загальнонаціонального опитування», *Епідеміологія та психіатричні науки*, Том 28/1, стор. 100-111, <https://doi.org/10.1017/S2045796017000385>.

Смуш-Кулеса, М. (2020), *Звіт про оцінку потреб щодо перегляду політики та законодавчої бази у сфері прав людей з інвалідністю в Україні*, <https://rm.coe.int/final-report-eng-1-16809f31b5> (доступ від 16 червня 2022 р.).

ПРООН (2022), *Вплив війни в Україні на розвиток: початкові прогнози*, <https://www.undp.org/publications/development-impact-war-ukraine-initial-projections>.

ПРООН (2022), *Україна запускає новий електронний сервіс для внутрішньо переміщених осіб*, <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/ukraine-launches-new-e-service-internally-displaced-persons>

ЮНІСЕФ (2022), «Сто днів війни в Україні призвели до того, що 5,2 мільйона дітей потребують гуманітарної допомоги», *прес-реліз ЮНІСЕФ*, <https://www.unicef.org/press-releases/one-hundred-days-war-ukraine-have-left-52-million-children-need-humanitarian>.

ВООЗ (2022), *Сто днів війни поставили систему охорони здоров'я України під серйозний тиск severe pressure*, <https://www.who.int/news/item/03-06-2022-one-hundred-days-of-war-has-put-ukraicne-s-health-system-under-severe-pressure>.

Пов'язаний контент:

Примітки та огляди пенсійної політики ОЕСР <https://www.oecd.org/pensions/policy-notes-and-reviews.htm>

Стратегія працевлаштування ОЕСР <https://www.oecd.org/employment/jobs-strategy>

Гендерна ініціатива ОЕСР <https://www.oecd.org/gender>

Діяльність ОЕСР щодо дітей <https://www.oecd.org/els/family/child-well-being/>

Діяльність ОЕСР щодо молоді <https://www.oecd.org/employment/youth/>

Діяльність ОЕСР щодо психічного здоров'я <https://www.oecd.org/els/health-systems/mental-health.htm>

Діяльність ОЕСР щодо навичок і роботи <https://www.oecd.org/employment/skills-and-work>

Діяльність ОЕСР щодо соціальної політики та даних <https://www.oecd.org/els/soc>

Відповідальним за публікацію цього документу є Генеральний секретар ОЕСР. Висловлені тут думки та аргументи не обов'язково відображають офіційні погляди країн-членів ОЕСР.

Цей документ, а також будь-які включені в нього дані та карта жодним чином не мають за мету зачепити статус або суверенітет будь-якої території, розмежування міжнародних кордонів і меж, а також назву будь-якої території, міста чи району.

Статистичні дані для Ізраїлю надаються відповідними органами влади Ізраїлю під їхню відповідальність. Використання таких даних ОЕСР не зачіпає питання статусу Голанських висот, Східного Єрусалиму та ізраїльських поселень на Західному березі відповідно до умов міжнародного права.

Примітка Туреччини

Інформація в цьому документі з посиланням на «Кіпр» стосується південної частини острова. На острові немає єдиної влади, яка представляла б і турків, і греків-кіпріотів. Туреччина визнала Турецьку Республіку Північного Кіпру (ТРПК). Туреччина зберігатиме свою позицію щодо «кіпрського питання», доки в контексті Організації Об'єднаних Націй не буде знайдено стійке і справедливе рішення.

Примітка всіх держав Європейського Союзу, членів ОЕСР та Європейського Союзу

Республіка Кіпр визнається всіма членами Організації Об'єднаних Націй, за винятком Туреччини. Інформація в цьому документі стосується території, що перебуває під ефективним контролем Уряду Республіки Кіпр.

Використання цього документу, як у електронній, так і у друкованій формі, регулюється Умовами використання, з якими можна ознайомитись за наступним посиланням: <http://www.oecd.org/termsandconditions>.